

Dağıtılacak Potansiyel Bir Fayda Olarak Doğal Çevre

Serpil Durğun¹

Dağıtılacak Potansiyel Bir Fayda Olarak Doğal Çevre	The Natural Environment as a Potential Benefit to be Distributed
<p>Öz</p> <p>Çevre hem sosyal adaletin hem de çevresel adalet ve sürdürülebilirliğin ortak bir paydası durumundadır. Ancak bu ortak payda her biri tarafından farklı bir biçimde ele alınmaktadır. Genel olarak çevre hareketi doğal çevrenin korunmasını ve sürdürülmesini amaçlarken, sosyal adalet bunun nasıl dağıldığı ile ilgilenmektedir. Çevrecilerin kullandıkları dilden oldukça farklı bir dil kullanan dağıtıcı adalet teorisyenleri, çevresel sorunları adalet teorisinde isteğe bağlı olarak ele alınması gereken bir ekstra olarak görmektedirler. Bu kapsamda makale, çevresel malların adalet teorilerinin kapsamı dışında bırakılmayacağını savunan liberal düşünür David Miller'in düşünceleri üzerinden, doğal çevrenin bir sosyal adalet teorisine nasıl dahil edilebileceğini göstermeyi amaçlamaktadır.</p>	<p>Abstract</p> <p>The environment is a common denominator of both social justice, environmental justice and sustainability. However, this common denominator is addressed differently by each of them. While the environmental movement generally aims to protect and sustain the natural environment, social justice is concerned with how it is distributed. Distributive justice theorists, who use a language quite different from the language used by environmentalists, see environmental problems as an optional extra in the theory of justice. In this context, the article aims to show how the natural environment can be included in a social justice theory through the thoughts of liberal thinker David Miller, who argues that environmental goods cannot be excluded from the scope of justice theories.</p>
<p>Anahtar Kelimeler: Sosyal Adalet Teorisi, Çevresel Mallar, Maliyet-Fayda Analizi, Çevresel Adalet, Çevresel Sürdürülebilirlik</p>	<p>Keywords: Social Justice Theory, Environmental Goods, Cost-Benefit Analysis, Environmental Justice, Environmental Sustainability</p>
<p>JEL Kodları: H41, Q56</p>	<p>JEL Codes: H41, Q56</p>

<p>Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı</p>	<p>Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.</p>
<p>Yazarların Makaleye Olan Katkıları</p>	<p>Çalışmanın tamamı yazar tarafından hazırlanmıştır.</p>
<p>Çıkar Beyanı</p>	<p>Yazar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.</p>

¹ Doç. Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, durgunserpil@hotmail.com

1. Giriş

17. yüzyıldan itibaren insanın evrendeki yerine ve doğaya yönelik bakış açısı bütünüyle değişmiştir. Grek varlık deneyimindeki insan-doğa uyumu yerini, insan-doğa karşıtlığına bırakmış, hatta modern varlık deneyimi doğaya meydan okuyan bir saldırı olarak gerçekleştirilmiştir (Heidegger, 1998: 56). İnsan-doğa uyumunun yerini, insan-doğa karşıtlığının alması, 17. yüzyıla egemen olan mekanist dünya görüşüyle ilişkilendirilmektedir. Modern felsefenin kurucusu olarak kabul edilen Descartes'ın zihin-beden düalizmi, Galileo'nun matematiksel fiziğinde ortaya çıkan doğa-Tanrı ve birincil-ikincil nitelikler ayırımına felsefi anlatımını kazandırarak, ikili karşıtlıkların keskin bir şekilde kutuplaştırılmasına hizmet etmiştir (Ünder, 1996: 41). İnsani alan ile doğa alanı arasında derin bir uçurum açarak ikili karşıtların kutuplaştırılmasına yol açan kartezyen düşünce doğayı, yönelimsellikten ve zihinsel özelliklerden sıyrarak ona etik bir şekilde yaklaşımın önünü kapatmıştır (Plumwood, 2017: 14-15). Böylece insan, doğaya hükmetmeye, doğayı sömürülecek bir nesne olarak görmeye başlamıştır. Doğa, modern teknoloji ve sanayi için devasa bir akaryakıt deposuna, bir enerji kaynağına dönüşmüştür (Heidegger, 2017: 164). Kaynakların fütursuzca kullanımı doğanın dengesini bozarak küresel boyutta çevresel bozulmalara, çevresel sorunlara yol açmıştır. Üstelik, bu kaynağın dağılımı, kullanımı ve bu kullanımdan dolayı ortaya çıkan çevresel kirlilik ve bozulmaların yol açtığı maliyetlere katlanma zengin ve yoksul ülkeler arasında son derece adaletsizdir.

Günümüzde, farklı devletlerin ve toplumların dünya kaynaklarının dağılımından ve dolayısıyla refahtan küresel düzeyde adil bir pay alamadıklarına tanıklık edilmektedir. Bu durum açlık, hastalık, yoksulluk ve yoksunlukların çok büyük boyutlarda yaşanmasını da beraberinde getirmektedir (Durğun, 2018: 2799). Bilindiği gibi, doğal kaynaklara erişim, onların kullanımı ve kontrolü zengin ve güçlü ülkelerin elindedir. Dolayısıyla, çevrenin sağladığı yararlardan da en çok onlar faydalanmaktadır. Buna karşın, doğal kaynakların kullanımından kaynaklanan çevresel kirlilik ve bozulmaların yol açtığı çevresel risklere en çok yoksul ve güçsüz ülkeler maruz kalmaktadır. Des Jardins'ın (2006: 450) da vurguladığı gibi, yoksul ülkeler çevrenin bozulmasından, ormansızlaşmasından, hava ve su kirlenmesinden zengin ülkelere daha çok etkilenmektedir. Aynı durum ulusal düzeyde de söz konusudur. Çevre kirlenmesinden ve bozulmasından en çok zarar görenler kendi çıkarlarını en az savunabilen yoksullardır. Çevre kirlenmesinin ve bozulmasının neden olduğu yükün en büyüğünü yoksullar taşımakta, çevrenin sağladığı yararların en azı onlara düşmektedir (Des Jardins, 2006: 95).

Bu sorunsal bizi doğrudan çevresel adalet konusuna götürmektedir. Yönümüzü çevresel adalet tartışmalarına çevirdiğimizde, çevre zararlarının yükünü kimlerin taşıdığı ve çevresel iyilerden kimlerin yararlandığı sorunsalına odaklanıldığını görmekteyiz. Daha açık bir ifadeyle, çevresel adalet çevresel iyilerin ve kötülerin/yüklerin insanlar arasında, toplumlar arasında, herhangi bir zamanda ve nesiller arasında nasıl dağıtılacağına ilişkin konular dizisini içermektedir (Baxter, 2005: 6). Çevresel adalet düşüncesinin başlangıç noktası olan "yoksul insanların yoksul çevrelerde yaşadığı ve çevresel zararlara en çok onların maruz kaldığı" gözlemi, çevresel adalet konusunun yanı sıra ulusal ve küresel düzeyde dağıtıcı sosyal adalet konularıyla da çok yakından ilişkilidir (Dobson, 1998: 17-18).

En geniş anlamıyla sosyal adalet toplumdaki fayda ve yüklerin dağıtılmasıyla ilgilidir. Çevre yararları ile çevre yüklerinin eşitsiz bir biçimde dağıtıldığı toplum hakça olmayan bir toplumdur. Sosyal adalet, yararlar ile zararların hakça dağıtılmasını gerektirdiğinden, çevre yararları ile zararlarının hakça dağıtılması sorunsalıyla da çok yakından ilişkilidir. Bu nedenle, adalet teorisyenlerinin doğal çevreyi, çevresel sorunları, çevresel iyilerin ve kötülerin hem ulusal hem de küresel düzeyde dağılımı meselesini adalet teorilerine tam olarak dahil etmeleri asli bir gereklilik olarak belirlemektedir.

Ancak, böyle bir gerekliliğe rağmen adalet teorisyenleri, çevresel sorunları adalet teorisinde isteğe bağlı olarak ele alınması gereken bir ekstra olarak görmektedirler. Doğal çevre, hem sosyal adaletin hem de çevresel adalet ve sürdürülebilirliğin ortak bir paydası durumunda olmasına karşın her biri tarafından farklı bir şekilde kavranmaktadır. Neyin dağıtılacağı konusunda meşgul olan adalet teorisyenleri için doğal çevre 'dağıtılacak bir şey' anlamındadır. Çevreciler ise, doğal çevreyi basitçe dağıtılacak bir şey olarak görmezler. Doğal çevreyi adalet teorisyenlerinden farklı bir şekilde yorumlayan çevreciler için temel soru, "hangi şeyin sürdürüleceği"dir. Buna karşın, adalet teorisyenleri için temel soru, "hangi şeyin dağıtılacağı" sorusudur (Dobson, 1999: 4-5). Bu noktada klasik liberal görüşe baktığımızda, liberal dağıtıcı adalet teorileri için çevresel adaletin herhangi bir versiyonu, çoğunluğun genel olarak üzerinde anlaşmaya vardığı bir iyi olmalıdır. Daha açık bir ifadeyle, liberal ekosentrikler savundukları ilkeleri yurttaşların benimsemesi için onları ikna etmeye çalışmalı, demokratik süreçler aracılığıyla ortaya çıkan iyi kavramları üzerine olan çeşitli tartışmalarda ekosentrik düşüncelerini ifade etmeli veya bu konuda oy kullanmalıdır. Liberal bir düşünür olan David Miller da çevresel sorunları bu şekilde anlamaktadır (Schlosberg, 2007: 106-107). Miller, çevresel konuların vatandaşlar arasında siyasi diyalog yoluyla çözülmesi gerektiği, siyasi müzakerenin sorunları çözmek için uygun bir yol olduğu fikrine yakın durur. Ancak, çevre sorunlarını demokratik prosedürlere havale etmeden önce sosyal adalet ve çevre sorunlarını daha yakından irdelemek ister (Miller, 1999b: 166).

Bu kapsamda makale, çevresel malların adalet teorilerinin dışında bırakılmayacağını savunan liberal düşünür David Miller'ın düşünceleri üzerinden, doğal çevrenin bir sosyal adalet teorisine nasıl dahil edilebileceğini göstermeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, ele alınan konuya ilişkin yazılı temel kaynakların ayrıntılı, sistemli ve sorgulayıcı bir şekilde incelendiği literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Sosyal adalet ile çevresel adalet ve sürdürülebilirliğin doğal çevreye ilişkin kavrayışlarını karşılaştırmalı bir analize tabi tutarak, alanlar arasında ayrışmalardan ziyade, kesişen noktalar üzerine yoğunlaşılması gerektiğini savunan bu çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. 'Dağıtılacak Potansiyel Bir Fayda Olarak Doğal Çevre' başlığını taşıyan ilk bölüm, ele alınan konunun daha iyi anlaşılması açısından alt bölümlere ayrılmıştır. Bu alt bölümler sırasıyla, Miller'ın Sosyal Adalet Teorisi, Kamu Mallarının Üretiminde Adalet, Çevresel Sürdürülebilirlik ve Çevresel Adalet, Çevresel Malların Dağıtım Adaletine Entegrasyonu başlıklarından oluşmaktadır. 'Sosyal Adaletin Çevresel Adalet ve Çevresel Sürdürülebilirlikle Kesişme Noktaları' başlığını taşıyan diğer bölümde, doğal çevrenin korunmasına yönelik farklı bilgi alanları arasındaki potansiyel uyumluluğun genişlemesine katkı sağlayacağı düşüncesiyle, sosyal adaletin çevresel adalet ve çevresel sürdürülebilirlikle ayrıştığı noktalardan ziyade kesiştiği noktalar öne çıkarılmıştır. Ele alınan sorunsalın genel olarak değerlendirildiği sonuç bölümünde, doğal çevreye yönelik farklı kavrayışlara sahip olan sosyal adaletin, çevresel adalet ve çevresel sürdürülebilirliğin kesiştiği

noktalar üzerine yoğunlaştığı takdirde çevresel sorunların asgari düzeye ineceği, sosyal adaletin, çevresel adaletin ve çevresel sürdürülebilirliğin gelişip güçleneceği öne sürülmüştür.

2. Dağıtılacak Potansiyel Bir Fayda Olarak Doğal Çevre

Çevreyi, doğal yaşam alanlarını ana akım liberal gelenekte yer alan John Rawls'un ve Ronald Dworkin'in adalet teorilerinden daha belirgin bir şekilde ele alan Miller, fırsatlar, gelir ve zenginlik gibi diğer mallarla birlikte çevresel malların da dağıtım hesabına girmesi gereken, genellikle birtakım kısıtlamaların eşlik ettiği potansiyel faydalar olarak görülmesi gerektiğini öne sürmüştür (Miller, 1999b: 156). Miller doğal çevrenin sosyal adalet teorisinin dışında bırakılmayacağını savunarak çevresel malları bir sosyal adalet teorisine dahil edebilmenin yollarını aramıştır. Ancak çeşitli çevresel malların dağıtım adaletine nasıl entegre edilebileceği konusuna geçmeden önce, onun çoğulcu ve bağlamsal sosyal adalet teorisine kısaca değinmek yerinde olacaktır.

2.1. Miller'in Sosyal Adalet Teorisi

Miller sosyal adalet fikrinin oldukça karmaşık ve bağlamsal olduğunu düşündüğünden, farklı sosyal bağlamlarda farklı adalet ilkelerini ön plana çıkarmıştır (Miller, 1999a: 245). Liberal demokratik toplumların kendi sosyal dünyalarını sezgisel olarak üç farklı bağlama böldüklerini düşünen Miller, bu sosyal alanların her birisini sezgisel (ampirik olarak mevcut yargılarla uyum içinde olan sezgisel kanılar) olarak birbirinden ayırdığımızı inanır ve her bir alana denk düşen bir adalet ilkesinin olduğunu öne sürer (Honneth, 2018: 186-187). Adaletin kurucu öğelerini dayanışmacı topluluk, araçsal ilişki ve yurttaşlık olarak ayırt ettiği üç farklı toplumsal ilişki biçimi üzerinden belirleyen Miller (1999a: 26), bu ilişki biçimleri üzerinden ihtiyaç, hak ediş ve eşitlik olarak adlandırdığı sosyal adaletin üç kurucu ögesini ortaya koyar. Dayanışmacı topluluklarda adaletin asli ilkesi, ihtiyaca göre dağıtımdır; araçsal ilişki biçiminde hak edıştır; yurttaşlık birliğinde ise birincil dağıtım ilkesi eşitliktir. Miller'a göre, iyi tanımlanmış siyasi bir topluluğun temel kurumsal yapısı adaletin bu üç kurucu ögesine -ihtiyaç, hak ediş, eşitlik- uygun olmalıdır (Miller, 1999a: 208).

Miller için sosyal adalet refahın kendisiyle değil, refah elde etme araçlarıyla ilgilidir. Bu nedenle, sosyal adalet toplumdaki avantajların/iyilerin ve dezavantajların/kötülerin insanlar arasında dağılımının nasıl düzenlenmesi gerektiğiyle ilgili bir mesele olarak belirir. Miller'a göre, iyi şeyler ya da avantajlar listesi para, mal, mülk, iş ve ofis, eğitim, tıbbi bakım ve sağlık hizmetleri, çocuk yardımları ve çocuk bakımı hizmetleri, onur ve ödülleri, kişisel güvenlik, barınma, ulaşım, boş zaman ya da eğlence olanakları gibi iyileri içermelidir. Kötü şeyler ya da dezavantajlar listesinde ise, askerlik hizmetleri, zor, tehlikeli, ağır işler, yaşlı bakımı gibi kişilerin pek yapmak istemeyeceği türden işler yer alır (Miller, 1999a: 7). Avantajların ve dezavantajların toplum üyeleri arasında dağıtımı, sosyal adaleti sağlamaya yönelik olarak yapılacak kurumsal düzenlemeleri gerektirmektedir. Bu kurumsal düzenlemeler Miller'ın, ihtiyaç, hak etme ve eşitlik olarak belirlediği üç adalet bileşeniyle uyumlu olmak, onlara dayanmak zorundadır. Adaletin ihtiyaç, hak etme ve eşitlik bileşenlerine bağlı olarak sosyal adaletin ilkelerini geliştiren Miller, bu ilkeleri eşit vatandaşlık, fırsat eşitliği, adil dağıtım ve sosyal minimum ilkeleri olarak sıralar (Miller, 2005: 5-7). Miller'ın cephesinden bakıldığında, sosyal adalet yukarıda sıralanan her ilke doğrultusunda farklı yönleri ile toplum içindeki her bireyin günlük yaşamına yansımaktadır (Yıldırım, 2011: 115-116).

Eşit vatandaşlık, her vatandaşın siyasi, sosyal ve sivil haklara sahip olup bu hakları kullanması anlamına gelmektedir. Adaletin eşitlik bileşeninin bir gereği olan eşit vatandaşlık

ilkesine göre, liberal demokrasiler medeni, siyasi ve sosyal haklar setini tam olarak her vatandaşına sağlamalıdır. Sosyal adaletin bir diğer ilkesi olan fırsat eşitliği ilkesi, yine adaletin eşitlik bileşeninin bir gereği olarak belirir. Bu ilke, insanların becerilerini ve yeteneklerini geliştirmek için eşit fırsatlara sahip olmasını, avantajlı pozisyonların adil bir şekilde dağıtılmasını talep eder. İşlere ve avantajlı pozisyonlara gelecek kişilerin sadece liyakat esasına göre alınması gerektiğini imler (Miller, 1999a: 256). Daha açık bir ifadeyle, bireylerin sahip olduğu ırk, cinsiyet, dini inanç, etnisite ve sosyal sınıf gibi özellikleri, onların iş ve eğitim alanlarına dahil olma gibi toplumsal olanaklara ya da konumlara erişimini belirlemede hiçbir rol oynamamalıdır. Sadece bu konum ya da olanakların gerektirdiği motivasyon, beceri ve yetenekler doğrultusundaki değerlendirmelere bakılmalıdır (Miller, 2005: 5). Adil dağıtım ilkesi ise, adaletin hak etme ögesiyle ilgilidir. Miller'a (1995: 1) göre, insanlar hak ettikleri şeyi eksik ya da fazla olmadan tam olarak elde ediyorlarsa bu durumda kendilerine adil davranılmış olur. Sosyal adaletin son ilkesi olan sosyal minimumu adaletin ihtiyaç ögesine göre yorumlayan Miller, ihtiyaçları karşılayan tüm toplumsal kaynakların, gelire göre değil ihtiyaca göre dağıtılması gerektiğini vurgular. Ona göre sağlam bir sosyal adalet savunması, her yurttaşın ihtiyaçlarının karşılanmasının, adaletin ilkeli bir gereği olduğunu bilerek işe başlamalı ve ardından ekonomik olarak marjinal gruba girenlerin sayısını en aza indirmenin yollarını bulmalıdır (1999a:257-258). Sosyal minimumla, her vatandaşın temel ihtiyaçlarını yeteri kadar karşılamasını, toplum içinde onurlu, saygın, güvenli bir yaşamı güvence altına alarak yaşamını sürdürmeyi sağlayacak olan kaynaklara erişebilmesini işaret eden Miller (2005: 5), insan sağlığının korunmasında ve iyileştirilmesinde temiz ve güvenilir bir fiziksel çevrenin önemli olduğunu düşündüğünden sosyal minimum ilkesine fiziksel çevreyi de dahil etmiştir. İnsan sağlığına uygun standartlarda bir çevrede yaşanmasını minimum bir sosyal hak olarak ele alan Miller, doğal çevrenin sosyal adalet teorisinin dışında bırakılamayacağını savunarak çevresel malların bir sosyal adalet teorisine nasıl dahil edilebileceğinin yollarını aramıştır (Miller, 1999b: 156). Çevresel malların dağıtım adaletine entegrasyonu konusuna geçmeden önce Miller, ilk olarak kamu mallarının üretiminde adaletin bir hesabının verilmesi gerektiğini düşünür (Miller, 1999a: 197).

2.2. Kamu Mallarının Üretiminde Adalet

Miller, sosyal adalet teorilerinin neredeyse sadece para ve mal gibi özel mülkiyete ait faydalara odaklandığını, çoğu kamu malının adaletle ilgili tartışmalarda ikincil bir yere sahip olduğunu belirtir. Bunun nedenini Miller, bireylerin birçok durumda kamusal mallara ilişkin değerlemelerinin radikal bir şekilde birbirinden farklılaşmasına dayandırır. Ayrıca, bir kısıtlama olmaksızın herkesin kullanımına ücretsiz olarak sunulan milli parklar gibi kamu mallarının gerçek anlamda bireylere dağıtılmadığına, ancak bunlara erişimin farklı insanların farklı derecelerde yararlandığı bir fayda olarak değerlendirildiğine dikkat çeker. Bu nedenle çevresel mallara dair adaletle ilgili birtakım soruların gündeme geldiğini söyleyen Miller, devlet bütçesinin önemli bir kısmı bu tür malları sağlamak için kullanıldığından ve bu malların sağlanmasının maliyetlerinin vergilendirme yoluyla özel tüketimden kısarak karşılanması gerektiğinden, sosyal adaletin kamu mallarının adil dağılımını da kapsamasının beklendiğini vurgular (Miller, 1999a: 10). Miller'a göre, piyasa koşullarında hiç kimse istemediği bir malın bedelini ödemek zorunda değildir, ancak kamu malları söz konusu olduğunda bazı insanlar çok az değer atfettikleri veya hiç değer atfetmedikleri mallar için vergi ödemek zorunda kalmaktadırlar. Miller için burada, bir kamu malının üretimine katkıda bulunan bir kişi tarafından yaratılan sosyal değer ne olduğunu söylemeden önce, çözülmesi gereken bir

hakkaniyet meselesi vardır. Çünkü, vergi öncesi gelir dağılımının adil olduğu varsayıldığında, ideal olarak herkesin devlet gelirlerinden sağlanan kamu malları paketinden aynı miktarda kazanç elde etmesi gerektiği düşünülmektedir (1999a: 196).

Miller'a göre, bir iyiyi sosyal adalet kapsamına sokan şey, onun tüm rasyonel insanlar için araçsal olarak değerli olması değil, ona sahip çıkmamayı seçenler tarafından bile kabul edilebilecek bir toplumsal değere sahip olmasıdır (Miller, 1999a: 272). Kamu mallarının üretiminde adalet meselesi bu bağlamda ele alınmalıdır. Değeri tamamen bireysel tercihleri tatmin etme kapasitesi açısından açıklanamayan mallar için ekonomistlerin kullandıkları 'değerli mallar' terimine göndermede bulunan Miller, kamu mallarının sosyal değerinin, içsel değer yargılarından doğrudan etkilenmemesi gerektiğini düşünür. Ona göre, bu tür yargılar siyasi olarak ileri sürülebilecek ve başarılı olunması halinde insanların tercihlerinin içeriğini değiştirebilecek hususlar olarak görülmelidir (1999a: 196).

Sosyal Adalet ve Çevresel Mallar adlı çalışmasında Miller, çevresel mallara farklı kişiler tarafından farklı şekillerde değer verilebileceğini özellikle vurgular. Çevresel mallar kümesinin radikal bir şekilde heterojen olduğunu düşündüğünden çevresel malların mümkün olduğunca geniş bir anlamda anlaşılmasını ister. Nitekim, Miller bir hayvan türünü, bir habitatı, bir ekosistemi ya da çevrenin olumlu bir değer atfedilebilecek herhangi doğal bir özelliğini, ozon tabakasının korunmasını, nehirlerin kirlilikten arınmış olmasını, Sibiryapa kaplanının varlığını sürdürmesini, yürüyüş yapanlar için açık yaylaların mevcudiyetini, antik anıtların korunması gibi şeyleri potansiyel çevresel mallar olarak sıralar ve burada örnek olarak sıraladığı çevresel mallara her insanın aynı değeri vermeyeceğinin altını çizer. Miller'a göre, nesli tükenmekte olan bir türün veya ekolojik bir sistemin korunması neredeyse her durumda kamu harcaması gerektirecektir ve bu harcama ya bireyler üzerindeki vergi yükü artırılarak ya da eğitim veya sosyal güvenlik gibi diğer harcama programlarında yapılacak kesintilerle finanse edilecektir. Çevresel mallara yönelik maliyetler bazı kişilere diğerlerinden daha ağır gelecektir ve çevresel fayda bazılarında diğerlerinden daha az fayda sağlayacaktır. Dolayısıyla, vergi gelirlerinin çok çeşitli çevresel malların sağlanması ya da korunması için kullanılması bazılarını memnun ederken bazılarını etmeyecektir (Miller, 1999b: 152-155).

Hükümetler tarafından uygulanan neredeyse her çevresel önlemin ya da tedbirin bu tür dağıtıcı etkilerinin olacağına dikkat çeken Miller, bu dağıtıcı etkinin rastgele olacağını, yani insanların bir tedbirden kazançlı çıkarken diğer bir tedbir sonucunda kaybedebileceğini belirtir. Bu noktada, yeniden dağıtıcı etkinin daha iyi durumda olanları mı yoksa daha kötü durumda olanları mı destekleyeceğinin önceden söylenemeyeceğini öne sürmekle birlikte, çevresel bozulmanın maliyetlerinin esas olarak yoksullar tarafından üstlenildiği de kabul eder. Örneğin, çevre kirliliğine neden olan fabrikalar alt sınıf yerleşim bölgelerine yakın yerlerde konumlandırılmaktadır. Öte yandan, herkese eşit olarak sağlanan çevresel mallar söz konusu olduğunda (hayvan türlerinin veya eko-sistemlerin korunması gibi), standart ekonomik analiz, zenginlerin bu malların sağlanmasından yoksullara göre daha fazla kazanç elde edeceği beklentisini vermektedir. Bu nedenle, Miller bu politikaları finanse eden vergi rejiminin güçlü bir şekilde artan oranlı olmadığı sürece net etkilerinin geriletici olmasının muhtemel olduğunu öne sürerek çevresel malların adalet teorilerinin kapsamı dışında bırakılmayacağını savunur. Miller'ın cephesinden bakıldığında bu tür mallar fırsat, gelir ve servet gibi malların yanı sıra dağıtım hesabına girmesi gereken, genellikle kısıtlamaların eşlik ettiği potansiyel faydalar olarak görülmelidir (Miller, 1999b: 155). Diğer bir ifadeyle, Miller çevresel malların birincil mallar olarak sayılabilmesinin mümkün olduğunu düşünür.

Bilindiği gibi, Rawls'un her insan için yararlı olan, "herkesin isteyeceği varsayılan bir varoluş" (Rawls, 2017:242) ya da "rasyonel bir kişinin her ne olursa olsun istediği bir şey" (Rawls, 2017: 120) olarak tanımladığı birincil değerlerin yurttaşlar arasında bölüştürülmesi meselesi, adaletin en birincil işlem alanıdır. Bireylerin rasyonel hayat planlarını gerçekleştirebilmeleri için gerekli gördüğü birincil değerleri, doğal birincil değerler ve sosyal birincil değerler olmak üzere ikiye ayıran Rawls, doğal birincil değerleri sağlık, zekâ, kuvvet, hayal gücü, yaratıcılık gibi daha çok doğal piyango tarafından belirlenen şeyler olarak görür. Keyfi olup çok fazla kontrol altında tutulması mümkün olmayan doğal birincil değerlerin tersine, Rawls'un özsaygının toplumsal temelleri, temel özgürlükler, siyasi ve sivil haklar, siyasal ve ekonomik pozisyonlar, fırsatlar, gelir ve servet, mesleğini seçme özgürlüğü, seyahat özgürlüğü olarak belirlediği sosyal birincil değerler doğrudan kontrol altında tutulabilirler (Rawls, 2017: 17). İnsanların başlangıç yerlerinden kaynaklı olan eşitsizlikler giderildiği takdirde, diğer eşitsizliklerin bireylerin serbest örgütlenme ilkesine göre gönüllü etkinliklerine engel olmayacağını düşünen Rawls, birincil değerlerin toplumu oluşturan tüm yurttaşlar arasında adil ve eşit bir şekilde bölüştürülmesi gerektiğini savunur (Durğun, 2019: 33). Sosyal adaletin konusunu tanımlarken dogmatik olmayı doğru bulmayan Miller, Rawls'un yukarıda öne sürdüğü birincil malların ötesinde adalet teorisine dahil edilmeleri tartışmalı olan başka faydalar ve yükler de olduğunu öne sürer. Rawls'un anladığı anlamda birincil malların kanonik bir listesinin bulunmadığına dikkat çeken Miller, böyle bir liste yerine, adaletle ilgili olan ve adaletle ilgili olmayan mallar arasında hareketli bir sınır olduğunu belirtir. Bu sınırın konumunun kısmen sosyal kurumların teknik kapasitelerine, kısmen de belirli malların değeri hakkında varılabilecek uzlaşma derecesine bağlı olduğunu ifade eder (Miller, 1999a: 11).

Bu noktada yönümüzü dağıtıcı adalet teorilerine çevirdiğimizde, Miller iyilerin ya da avantajların bireylere uygun şekilde dağıtılmasıyla ilgili olan dağıtıcı adalet teorilerinin çevreyi görmezden gelme eğiliminde olduklarını söyler. Sosyal adalet üzerine derinlemesine düşünen teorisyenlerin bile çevresel malları insanlar arasında hakların, fırsatların ve kaynakların dağıtımı meselesi olarak ele aldıklarını ve çevresel meseleleri adaletin ötesinde ayrı bir alana yerleştirdiklerini vurgular. Adalet teorilerinin çevresel konuları büyük ölçüde göz ardı ettiğinin altını çizen Miller, bu düşüncesine karşı çevrenin nesiller arası adalet tartışmalarında büyük ölçüde yer aldığını öne sürdüğünü belirtir. Daha açık bir ifadeyle, sosyal adalet hukuk sistemini, ekonominin yapısını, refah politikasını vb. düzenleyen ilkeleri içerir ve bunlara sonuçta ortaya çıkan fayda ve yüklerin bireylere dağılımı açısından bakar. Bu tanımlama, ilk etapta sosyal adaletin kendi kaderini tayin eden bir politik topluluk içinde geçerli olduğunun anlaşılması gerektiğini imlemekle birlikte, söz konusu tanımlamanın uluslararası ve nesiller arası adaletle de uzantıları bulunmaktadır. Bu kapsamda, kaynakların tükenmesinin ve çevresel bozulmaya neden olan politikaların mevcut nesil ile halefleri arasındaki adil fayda ve külfet dengesini bozduğu sıklıkla savunulmaktadır. Bu argümanda, kaynakları kirlüten ve tüketen politikalar izleyerek toplamda bu nesil ile toplamda bu neslin ardılları arasında adaletsizlik, eşitsizlik yaratıldığına dair bir düşünce öne çıkarılmaktadır (Miller, 1999b: 151-153). Miller'ın burada sözünü ettiği argüman, sürdürülebilirlik tartışmalarının odağında yer almaktadır.

2.3. Çevresel Sürdürülebilirlik ve Çevresel Adalet

Sürdürülebilirliğin çevresel yönleri önemli olmakla birlikte söz konusu kavram sadece yeşil veya çevresel bir kaygıyı anlatmaz (Agyeman, 2005: 42). Sürdürülebilirlikle ilgili tüm tartışmalarda, nesiller arası sorumluluk konusu merkezi bir öneme sahiptir (Petersen, 2009: 107). Nitekim, Bruntland tarafından sürdürülebilirlik gelecek kuşakların ihtiyaçlarını tehlikeye atmaksızın bugünkü kuşakların ihtiyaçlarının karşılanması olarak formüle edilmiştir (Leist, 2011: 1). Sürdürülebilirlik ilkesine göre “dünyayı kullanımlarımız, onu tüketmek veya yok etmek yerine, korumak ve yenilemek için tasarlanmalıdır” (Sagoff, 2008: 255). Bu ilkeden hareketle sürdürülebilirlik savunucuları, toplumun tüketimi büyük ölçüde azaltmasını ve doğayı korumasını isterler (Sagoff, 2008: 14). İnsanların çevrelerinden izole değil, birbirlerine bağımlı olduklarını düşünerek ve bu şekilde hareket ederek sürdürülebilirlik hedefine ulaşabileceğini düşünürler (Di Chiro, 2007: 275). Eğer toplum adil, etkili, sivil ve sosyal düzenlemeler ve kurumlarla - bunlar sürdürülebilirlik için temel koşullardır- kutsanır, tıpkı bizim atalarımızınkinden çok daha iyi yaşam standartlarına sahip olduğumuz gibi, gelecek nesillerin de bizim yaşadığımızdan çok daha iyi hayatlar yaşayacağına inanırlar (Raup, aktaran Sagoff, 2008: 169).

Ahlaki olarak gelecek nesillere miras bırakılması gerekenler sorununun büyük bir bölümünü oluşturan çevresel sürdürülebilirlik tarım arazileri, temiz su kaynakları, mineral kaynakları gibi çevresel iyiler ile çöp depolama sahaları ve zehirli atık imha tesisleri gibi kötü ve zararlı şeylerin adil dağılımını içeren çevresel adalet meselelerinin bir parçasını oluşturmaktadır (Baxter, 2005: 6). Amerika Birleşik Devletleri’ndeki çevreci ve sivil haklar hareketlerinin birleşimini temsil eden çevresel adalet hareketi (Newton, 2009: 18), en genel olarak toplumdaki tüm gruplar için çevresel eşitliği sağlama girişimi şeklinde tanımlanabilir (Newton, 2009: 291). Söz konusu hareket sadece vahşi doğaya ve insan dışı doğaya odaklanan çevre hareketine de meydan okuyarak onu dönüştürmüştür. Çevrenin ve çevre sorunlarının tabandan yeniden tanımlanmasıyla, yalnızca yaban hayatı, dinlence ve kaynak sorunları değil, adalet, eşitlik ve haklarla ilgili sorunlar da gündeme gelmiştir (Agyeman, 2005: 24). Bullard, fiziksel çevreyi kültürel çevreden ayıramayacağımızı, temel olarak çevrenin her şey olduğunu öne sürmektedir. Ona göre, “çevre yaşadığımız, çalıştığımız, oynadığımız, okula gittiğimiz yerin yanı sıra fiziksel ve doğal dünyadır” (Schweizer, 1999). Yeniden tanımlanan çevre ile sivil haklar hareketinden gelen sosyal adalet analizi arasındaki bağlantı, bugün görülen dinamik hareketi üretmiştir (Agyeman, 2005: 24).

Çevresel yüklerin ve faydaların toplumdaki tüm gruplar tarafından eşit olarak paylaşılmasını işaret eden çevresel adalet, belirli bir topluluğun olumsuz çevre koşullarına orantısız olarak maruz kalmamasına odaklanır. Herkesin sağlıklı bir çevrede yaşamaya ve herkesin çevresel zararlardan aynı derecede korunmaya hakkı olduğu düşüncesini savunan çevresel adalet ırkı, rengi, etnik kökeni, sınıfı, geliri, cinsiyeti ne olursa olsun çevre yasalarının, düzenlemelerinin ve politikalarının geliştirilmesine, kararların alınmasına, uygulanmasına tüm insanların demokratik katılımını ve tüm insanların çevresel konularda adil muamele görmesini hedefler (DeLuca, 2007: 29). Çevresel adaletin özünde, bir yanlışı düzeltmek, haksız yere yüklenmiş bir yükü ortadan kaldırmak düşüncesi bulunmaktadır (Agyeman, 2005: 16). Bu nedenle, çevresel adalet çerçevesi eşitsiz korumaya katkıda bulunabilecek ve eşitsiz koruma üretebilecek temel varsayımları ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Bu amaçla “kim neyi, neden ve ne kadar alıyor?” şeklindeki etik ve politik sorulara odaklanmaktadır. Çevresel adalet, tüm bireylerin çevresel bozulmadan ve çevresel zararlardan korunma hakkı ilkesini içermektedir.

Tercih edilen strateji olarak, bir halk sağlığı önleme modelini (zarar oluşmadan önce tehdidin ortadan kaldırılması) benimsemektedir. Çevresel adalet çerçevesi, ispat yükünü zarar veren, ayrımcılık yapan veya ırksal ve etnik azınlıklara diğer korunan sınıflara sağlanan korumayı sağlamayan kirleticilere ve boşaltıcılara yüklemektedir. Son olarak, çevresel adalet çerçevesi ayrımcılık sonucuna varmak için niyet yerine farklı etki ve istatistiksel ağırlığa bakmakta ve hedefe yönelik eylem ve kaynaklar yoluyla orantısız etkiyi gidermeye çalışmaktadır (Bullard, 2000: 121-123).

Toparlamak gerekirse, çevre hem çevresel adalet ve sürdürülebilirlikle ilgili tartışmalarda hem de sosyal adalete dair tartışmalarda ortak bir payda durumundadır, ancak her biri tarafından farklı bir şekilde ele alınmaktadır. Çevrenin nasıl dağıtılacağı ile ilgilenen sosyal adaletin tersine, genel olarak çevre hareketi çevresel yüklerin/zararların ve faydaların eşit olarak paylaşılmasına odaklanmakta, doğal çevrenin korunması ve sürdürülmesi amaçlanmakta, sürdürülebilir bir çevrenin gelecek nesillere aktarılması ahlaki bir sorumluluk olarak görülmektedir (Dobson, 1998: 243). Daha da önemlisi, insan merkezci (antroposentrik) olan geleneksel etiğin tam karşısında konumlanan çevre merkezci (ekosentrik) etik temelinden doğal çevreye odaklanılmaktadır. İnsan-insan olmayan düalizmi içinde salt insan varlığının çıkarlarını öne çıkaran bir yaklaşımı temsi eden insan merkezcilik etik bir öğreti olarak, ruh, akıl, özbilinç, özerklik gibi niteliklere sadece insan varlığının sahip olduğunu öne sürerek onu diğer türler ve doğa karşısında üstün ve ayrıcalıklı bir konuma yerleştirir. Özsel değer ile araçsal değer arasında bir ayrım yapan insan merkezcilik, sadece insan varlıklarının özsel ya da asli bir değere sahip olduğunu iddia eder. İnsan dışındaki varlıklara, örneğin bir hayvana, bir ağaca ya da bir nehre insanın kullanımının ya da temasının objesi olmak anlamında sadece araçsal bir değer yükler (Cevizci, 2013: 123).

Buna karşın, çevre merkezci etik doğaya araçsal olmayan bir bakış açısıyla yönelir. Çevre merkezçiliğe göre doğa, insan tercihlerinden bağımsız olarak kendi başına değerlidir. Genellikle insan merkezcilik karşıtıyla karakterize edilen çevre merkezci etik insanın gelecek kuşaklara, hayvanlara ve doğal dünyaya karşı birtakım ödev veya yükümlülükleri olduğuna inanır. Doğaya karşı takınılacak tavrın sadece insanların çıkarlarından ve ihtiyaçlarından hareketle belirlenemeyeceğini savunan çevre merkezci etik, insanın diğer varlıklardan, doğadan üstün olmadığını öne sürerek doğaya saygı duyulması gerektiğini vurgular. Ahlaki ilginin kapsamını sadece insan varlığıyla sınırlamayıp, ahlaksal topluluğun üyelerinin canlı ve cansız diğer varlıkları da kapsayacak şekilde genişletilmesini ister. Çevreye dair problemleri mevcut sosyo-ekonomik ve politik sistemleri eleştirmeden çözülebilecek teknik problemler olarak ele alan realistlere karşı alternatif bir yaklaşımı temsil eden çevre merkezci etik, insan merkezçiliği ortaya çıkarıp doğaya araçsal bir değer yüklenmesine yol açtıkları gerekçesiyle Yahudi-Hıristiyan tektanrıcılığını, pozitivist bilim anlayışını, kapitalizmi ve liberal bireyciliği yoğun bir şekilde eleştirir (Cevizci, 2013: 122-127).

Ekosentrikler çevreye, insan yaşamı için sahip olduğu değer nesnel bir açıklamasına göre değer verilmesi gerektiğini savunur. Buna karşın, Miller (1999b: 165) ekosentriklerin savundukları türden doğal çevreye ayrıcalık tanıyan -tüm insanların doğaya aynı şekilde değer verdiklerini varsayan- dağıtımcı bir adalet rejimi oluşturmanın makul olmadığını öne sürer. Kendi görevini, bireylerin çeşitli türden kaynaklar üzerinde rekabet halindeki talepleri arasında hüküm verecek olan bir sosyal adalet teorisinde, çevresel malların nasıl yer alması gerektiğini bulmaya çalışmak olarak sınırlar.

Miller'a göre, çevresel adalet ve sürdürülebilirlik savunucularının çevrenin nesiller arası adalet tartışmalarında yer aldığına dair öne sürdüğü argüman, gelecek nesillerin üyelerine çevresel mallar üzerinde hak iddia etmelerini sağlayan her şeyin, aynı zamanda şimdiki neslin üyelerine de bu tür hakları kazandırması gerektiği şeklinde ortaya koyulduğunda daha doğru olacaktır. Miller'ın cephesinden bakıldığında, öncelikle genel olarak insanların (hangi nesilden olurlarsa olsunlar) çevresel mallara ilişkin adalet talepleri olduğu gösterilmeli ve ardından genel ilkeyi ortaya koyduktan sonra bu mallara ilişkin nesiller arası adalet ele alınmalıdır. Bunun yapılabilmesini, çevresel değerlerin çağdaş sosyal adalet teorisine entegre edilebilmesiyle mümkün gören Miller, bunun için öncelikle çağdaş adalet kuramlarının çevresel sorunları nasıl ele aldığına yönelir. Ardından, bu kuramlardan yola çıkarak daha sistematik bir yaklaşım oluşturmanın mümkün olup olmadığını irdeler. Bu kapsamda Miller, ana akım liberal gelenekte en etkili sosyal adalet açıklamaları olarak gördüğü John Rawls'un ve Ronald Dworkin'in teorilerine odaklanır (Miller, 1999b: 153-155).

2.4. Çevresel Malların Dağıtım Adaletine Entegrasyonu

Bir Adalet Teorisi ve Siyasal Liberalizm adlı iki kitabında Rawls'un doğal çevreye sadece birkaç paragraf yer ayırdığına dikkat çeken Miller, *Siyasal Liberalizm*'de Rawls'u çevre politikasının birincil malların dağıtımını üzerindeki etkisi konusunda ele almakta tamamen başarısız bulur. *Bir Adalet Teorisi* adlı çalışmasında ise, Rawls tarafından standart olarak bölünemez ve bu nedenle sadece herkes için sağlanabilecek ya da hiç kimse için sağlanamayacak mallar olarak ele alınan kamu malları konusunun genel bir tartışması sırasında çevreden sadece kısa bir şekilde bahsedildiğini belirtir. Miller, *Bir Adalet Teorisi*'nde Rawls'un çevresel değerleri, yalnızca adaletin gerektirdiği birincil dağıtım şeması tarafından belirlenen sınırlar dahilinde takip edilebilecek tercihler olarak ele aldığını söyler (Miller, 1999b: 156-157).

Miller'a göre, konusu kaynakların bireylere uygun şekilde tahsis edilmesi olarak düşünülen Dworkin'in adalet anlayışı da çevresel mallara herhangi bir yer bulmakta zorlanmaktadır. Dworkin'in genişletilmiş liberalizm versiyonu altında özel korumaya hak kazanacak sayısız yaşam biçimi olduğu düşünüldüğünde, onun farklı yaşam biçimlerinin değeri konusundaki açık tarafsızlığı, uyum içinde yaşanan bir hayatın özel bir değeri olduğunu söylemesine bir engel teşkil etmektedir (Miller, 1999b: 157-158).

Özetle Miller, Rawls'un ve Dworkin'in liberal dağıtıcı adalet teorileri içinde çevresel mallara yer açılabilmesi mümkün olmasına rağmen, bunu yapmak için onların sistematik bir girişimde bulunmadıklarını öne sürer (Dobson, 1999: 11). Rawls'u ve Dworkin'i liberal adalet teorisinin temsilcileri olarak birlikte ele aldığında, liberal adalet teorisinde çevresel mallarla ilgili değerlemelerin siyasi kararlar alınırken eşit olarak (eşitten daha fazla değil) sayılması gereken tercihler olarak kabul edildiğini belirtir. Ancak bu tür kararların hangi sınırlar dahilinde alınabileceği noktasında liberal teorisinin muğlaklaştığını vurgulayan Miller, çevrecileri ilgilendiren pek çok şeyin - peyzajların ve ekosistemlerin korunması, nesli tükenmekte olan hayvan türlerinin korunması vb. - liberal adalet teorisinde oldukça kısa bir yer tuttuğunun altını çizerek (Miller, 1999b: 160).

Miller, Rawls'un ve Dworkin'in adalet kuramlarında çevresel sorunları nasıl ele aldıklarını irdemesinin ardından bazı çevresel malların özellikle Rawls'un adalet teorisine kolaylıkla dahil edilebileceğini düşünür. Miller'a göre, çevrenin birincil mallar olarak sayılabilmesi için temel yapı, insanlara sadece özgürlükler, fırsatlar ve zenginlik sağlamak olarak değil, aynı zamanda özelliklerine olumlu bir şekilde değer verdikleri bir çevre sağlamak olarak da

görülmelidir. Çevresel mallar her ne kadar belirli bireylere tahsis edilmemiş olsa da, yine de her bireyin sosyal kaynaklardan aldığı payı hesaplarken, bu hesaplama onları değer verdiği çevresel mallar da dahil edilmelidir. Ancak, Miller için bu argüman hemen beraberinde çevresel malların değerinin nasıl hesaplanacağı sorunu gündeme getirmektedir (Miller, 1999b: 161). Bu sorunun üstesinden gelmek için Miller, öncelikle çevresel üç mal kategorisinin birbirinden ayırt edilmesini, çevresel malların üç geniş kategoride görülmesi gerektiğini öne sürer.

Bu kategorilerden birincisi temiz hava, temiz su gibi temel çevresel malları kapsamaktadır. Miller'a göre bunlara erişim özgürlük ve mülkiyet gibi diğer birincil mallardan yararlanmak için gereklidir (Miller, 1999a: 272). Çünkü kirlilik gibi çevresel zararlar, sağlıklı bir insan varlığının temel koşullarına zarar vermekte, sağlığın kaybedilmesine neden olmakta ve diğer birincil malların değerini azaltmaktadır. Bu nedenle, Miller temel çevresel malları diğer birincil mallara doğrudan eklenebilen mallar olarak görür ve bu kategorideki malların Rawls'un liberal dağıtıcı adalet anlayışına kolaylıkla dahil edilebileceğini ileri sürer (Miller, 1999b: 171).

Temel çevresel malların yanı sıra demokratik prosedür yoluyla, dağıtım adaleti sorunlarına yol açmayacak yeterli kamuoyu mutabakatının sağlanabileceği başka çevresel mallar da vardır (Schlosberg, 2007: 111). Üzerinde mutabakata varılmış bir sosyal değer kamuoyu tartışması yoluyla oluşturulabileceği malları, Miller ikinci mal kategorisi olarak nitelendirir (Miller, 1999a: 272). Bu kategorideki malları, kamusal tartışma yoluyla sağlanmalarının önemli adalet sorunları yaratmayacağı konusunda yeterli mutabakat sağlamayı umabileceğimiz mallar olarak tanımlar ve burada uzlaşmaya yol açan demokratik bir prosedürü yeterli bulur (Miller, 1999b: 171).

Üçüncü olarak, farklı insanlar tarafından farklı şekilde değer verilen ve onlara değer verenler tarafından birincil mallar olarak sayılması gereken bir dizi çevresel mallar da söz konusudur (Schlosberg, 2007: 111). Bu tür malların değeri bireysel tercihlere ve iyi anlayışlarına göre kökten değiştiği için, Miller bu kategorilerdeki malların adalet teorisine oldukça farklı yerlerden girmesi gerektiğini belirtir (Miller, 1999a: 272). Miller'a göre, bu mal kategorisinde, farklı insanlar tarafından farklı şekilde değerlendirilen çevresel mallar söz konusu olduğundan bunlara değer verenlerin endeksi hesaplanırken bu tür malların birincil mallar olarak sayılması gerekir (Miller, 1999b: 171).

Çevresel malları bir sosyal adalet teorisine dahil edebilmek için, öncelikle çevresel üç mal kategorisinin birbirinden ayırt edilmesini gerekli gören Miller, böyle bir ayırımın ardından pratik yaşamda bunun sonucunun nasıl olacağına yönelir. Miller'a göre, devlet ilk iki kategorideki malların sağlanmasında ve korunmasında merkezi olarak yer almalıdır. Kamu politikası ve mevzuatıyla, temel çevresel güvenlik ve koruma standartlarıyla, demokratik süreçler yoluyla ortaya çıkan gerçek anlamda paylaşılan çevresel hedefleri güvence altına almayı amaçlamalıdır. Böylece, çevresel mallar adaletle ilgili birtakım sorunlara yol açmayacaktır. Ancak, üçüncü kategorideki mallarda devletin rolü sorgulanmaya açıktır, bu kategorideki mallar söz konusu olduğunda devletin temkinli davranması gerekmektedir (Miller, 1999b: 171-172). Çünkü, değeri bireysel tercihlere ve iyi anlayışlarına göre kökten değiştiği için üçüncü kategorideki mallar ihtilaflıdır. Dolayısıyla, bu kategorideki malların söz konusu olduğu durumlarda nasıl hareket edilmesi gerektiğine nasıl karar verileceği bir sorunsal olarak belirmektedir. Daha açık bir ifadeyle, bu argüman çevresel malları korumak için insanlardan hangi fedakarlıkları (harcanabilir gelirden ya da diğer türden kamu mallarından) yapmalarını istemenin adil olduğuna nasıl karar verilmeli sorusunu gündeme

getirmektedir. Miller için, bunu çözümlenmenin yolu çevresel malların her bir kişi için maliyet-fayda analizini yapmaktan geçmektedir. Diğer bir ifadeyle, Miller her bir çevresel malın parasal karşılığını belirlemek için koşullu değerlendirme (insanlara bazı çevresel özellikleri korumak veya eski haline getirmek için ne kadar ödeme yapmaya hazır olacaklarının sorulduğu) gibi bir teknik kullanılmasını önerir (1999b: 161-163). Böylece, hem özel kişiler olarak hem de vatandaşlar olarak insanların çevresel mallara verebileceği farklı değerlendirmelerin dikkate alınıp karşılandığı bir çözüm yolunun elde edileceğine inanır.

Maliyet-fayda analizi insanların çevresel mallardan kişisel olarak ne kadar fayda sağladığına dair bir rakam vermez; ama en azından bu analiz pek çok durumda insanların ne kadar fayda sağlayacağına dair tahminlerinin, yargılarının bir karışımını verir. Ancak, farklı çevresel mallar arasında insanların hangilerine öncelik verdiği değiştiğinden, bu durum birçok çevresel mal için maliyet-fayda analizinin kullanılmasına yönelik güçlü bir pratik zorluğa neden olmaktadır. Tam bilgi koşullarında bile insanların çevresel mallara oldukça farklı ağırlıklar vermesi, iyi niyetli insanlar arasında bile doğal özelliklere atfedilen değerlerde büyük farklılıklar olması söz konusu analizin bir zayıflığı olarak belirmektedir (Miller, 1999b: 162-167).

Bunun yanı sıra, çevresel malların değerini hesaplamak için yapılan maliyet-fayda analizinde, insanların vatandaş bakış açısından cevap vermeleri de bir diğer zorluk olarak öne çıkmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, Miller toplumsal kaynakların ne kadarının her bir kişiye ayrıldığı hesaplanırken, çevresel malların da diğer birincil mallarla birlikte sayılacak mallar olarak görülmesi gerektiğini öne sürer. Bu noktada dağıtım ilkesinin ne olması gerektiği konusuna açık kapı bırakan Miller eşitlik, hak ediş ya da Rawlscu farklılık ilkesi gibi kalıp ilkelerin dağıtım ilkesi için aday olabileceğini söyler. Miller'ın buradaki önerisi, çevresel mallar dışında diğer türden kaynakların adaletin gerektirdiği şekilde tahsis edildiği bir durumdan yola çıkılmalı ve çevresel değerler çevresel mallar endeksine dahil edildiğinde dağıtım modeli değişmeden kalabilmelidir. Sözgelimi, eğer dağıtım ilkesi kaynakların eşitliği ise her bir kişinin genel olarak kaynaklardan eşit pay aldığı bir sonuç hedeflenmelidir. Miller'a göre bu pay, kişinin özel olarak sahip olduğu mallar ile başkalarıyla birlikte sahip olduğu çevresel malların birleştirilmesiyle hesaplanmalıdır. Ancak bu noktada, çevresel malların değerini hesaplamak için yapılan maliyet-fayda analizinde insanlardan çevresel bir özelliğe parasal bir değer biçmeleri istendiğinde, onların hemen vatandaş bakış açısına geçerek çevresel bir özelliğin toplumsal değeri hakkında kamusal bir yargıya varmaya çalışmaları ve bunun sonucunda da genellikle, "bu doğa parçasının maliyeti ne olursa olsun korunmalıdır" demeleri bir sorun olarak belirmektedir. Çünkü bu analizde esas olarak, doğal nesnelerin her şeyden önce insanların kendileri için, kendi kişisel bakış açılarına göre ne kadar önemli olduğunu söylemeleri beklenmektedir. Miller'ın cephesinden bakıldığında, toplumun yeterince geniş bir kesimine yönelik olarak böyle bir birincil bilgi elde edildiğinde, vatandaşlar olarak adaletin neyi gerektirdiğine dair ikinci dereceden bir yargıda bulunulabilir (Miller, 1999b: 168-169).

Daha açık bir ifadeyle, Miller çevresel anlaşmazlıkların çözümünde maliyet-fayda analizinin mekanik bir şekilde kullanılmasını savunmaz; söz konusu analizin iki aşamalı bir prosedür şeklinde olması gerektiğini öne sürer. Bu iki aşamalı prosedür mantığına göre, çevresel bir malın önemi konusunda yüksek oranda bir fikir birliği sağlamak için insanların önce kişisel, özel değerlendirmeleri, tercihleri belirlenmelidir ve daha sonra bu tercihlerin çevresel adalet konusundaki kamusal müzakerelere kanıt bilgileri olarak aktarılması gerekmektedir. Miller'ın burada esas olarak vurguladığı şey, çevresel anlaşmazlıklarda eğer ilk adım olarak maliyet-

Fayda analizi yapılmazsa, bu tür anlaşmazlıkların adil bir şekilde çözülmesinin imkânsız hale geleceğidir (Miller, 1999b: 169-170).

Miller'ın maliyet-fayda analizini iki aşamalı bir süreç olarak ortaya koyması, insanların çevresel mallara farklı şekilde değer vermesine izin verirken tercihlerin dönüşümüne de olanak tanımakta ve böylece karar alma sürecini demokratikleştirmektedir (Dobson, 1999: 12). Ancak yine de Miller, uygulama aşamasında maliyet fayda analizi yoluyla güvenilir özel değerlendirmeler elde edilmesinin mümkün olmayabileceğini de söyler. Çünkü, daha önce de belirtildiği gibi, insanlara çevreyle ilgili bir soru yöneltildiğinde onlar hemen vatandaş rolünü üstlenmekte ve sosyal bir perspektiften cevap vermekte ısrarcı olmaktadır. Bu nedenle, Miller çevresel kararların alınmasında daha tutarlı ve demokratik bir prosedür öngörülmesinin ve maliyet-fayda analizinin bu çerçeveye yerleştirilmesinin gerekli olduğunu düşünür. İnsanların tıpkı sanat eserlerinin ya da farklı müzik tarzlarının değeri konusunda anlayamadıkları gibi birçok çevresel ürünün değeri konusunda da makul bir şekilde anlayamayabileceklerine dikkat çeken Miller, bu farklılıkların kişisel deneyim, zevk ve inanç farklılıklarını yansıttığını ve dolayısıyla başkalarını değer yargılarını gözden geçirmeye ikna etmeye çalışmanın, genel olarak bir fikir birliğine varılmasında yeterli olmayabileceğini vurgular. Halihazırda yürütüldüğü şekliyle maliyet-fayda analizinin pratik sınırlamalarının farkında olan Miller, maliyetler ve faydalar eğer makul bir doğrulukla belirlenemiyorsa, bu durumda yönümüzü başka bir tarafa çevirmemizi önerir. Miller'a göre, maliyetler ve faydalar makul bir doğrulukla belirlenemediği takdirde, üçüncü kategorideki çevresel malların öncelikle gönüllü kuruluşlar tarafından sağlanması ve üyelerin her bir kuruluşa ayırmaya istekli oldukları zaman ve para yoluyla onlara bağlılık düzeylerini göstermeleri daha iyi olabilir. Ancak, böyle bir durumda da potansiyel olarak bir bedavacılık sorununun ortaya çıkabileceğini öne süren Miller, örneğin, insanların herhangi bir çevresel özelliğe değer verdiği halde kendi katkılarını gereksiz kılmak için ilgili derneğe başkalarının yeterince katılacağını umabileceklerini belirtir. Eğer böyle bir durum ortaya çıkarsa, devletin bir tahsisli vergilendirme sistemi aracılığıyla bu halkaya girmesinin söz konusu olabileceğini söyleyen Miller, böylece insanların vergi formlarını doldururken paranın bir kısmının nasıl harcanmasını tercih ettiklerini belirtme fırsatına sahip olabileceklerini düşünür (Miller, 1999b: 170-172).

Çevresel malları bir sosyal adalet teorisine dahil edebilmek için yukarıda öne sürdüğü argümanları, çevre felsefecilerinin muhtemelen çok zayıf bulacağını belirten Miller, onların çevresel sorunları kıyamet terimleriyle sunmaya ve tüm çevresel malları aynı temel kategoriye giriyormuş gibi ele almaya eğilimli olduklarını öne sürer (Miller, 1999b: 163). Miller, çevresel malları sosyal adalet teorisine dahil edebilmek için öne sürdüğü argümanlarının çevre felsefecileri tarafından çok zayıf bulunacağına dair düşüncesinde haklıdır. Nitekim, kamu mallarının değerinin sadece bireysel tercihleri tatmin etme kapasitesi açısından ele alınamayacağını ileri süren çevre felsefecileri, çevre sorunlarının yararçı etiği yansıtan çağdaş ekonomik çözümlenmeye konu yapılmasını yoğun bir şekilde eleştirmektedir.

Örneğin, Mark Sagoff tüketici olarak bireysel tercihlerimiz ile vatandaş olarak görüşlerimiz arasında kurulacak dengenin yasama organları yerine ekonomik analizle belirlenmesini doğru bulmayarak kamu politikalarını belirlemeye yönelik olarak yapılan maliyet-fayda analizini eleştirmektedir. Sagoff'a göre, "ekonomik yöntemler kamu politikalarını gerekçelendirmek için gerekli bilgiyi sağlayamaz. Ekonomi, inançlarımızın yoğunluğunu ölçebilir, ancak bu inançların erdemlerini değerlendiremez. Oysa bu tür bir değerlendirme siyasi karar alma süreçleri için elzemdir" (Sagoff, 1981: 1410).

Piyasa çözümlemesinin insanları sadece tüketiciler olarak gördüğünü vurgulayan Sagoff, maliyet-fayda analizinin inançlar ile istekler arasında bir ayrım yapmayarak kategori hatası yaptığını ve böylece katılımcı bir demokrasinin varlığını, demokratik siyasal süreçleri tehdit ettiğini iddia eder. Siyaset felsefesinin kamusal ve özel çıkarlar arasındaki ayrımı her daim koruması gerektiğini düşünen Sagoff'a göre, piyasalar özel çıkarların rekabeti için uygun olan arenalardır. Bu rekabet en iyi şekilde bireysel ödeme istekliliği açısından anlaşılabilir ve düzenlenebilir. Ancak, bir kişi özel ya da kişisel bir çıkarı değil de herkesin çıkarı olarak tanımlanan kamu çıkarını savunduğunda tartışmanın çerçevesi tamamen değişmektedir. Bu durumda kamusal tartışmanın kamusal terimlerle sürdürülmesi gerektiğine inanan Sagoff, artık burada meselenin bireyin kendi önerisindeki payını ölçmek olmadığını söyler. Bu noktada Sagoff için önemli olan şey, sunulan argümanın sağlam olup olmadığıdır (Sagoff, 1981: 1412-1413). Maliyet-fayda analizinin çevresel sorunlara dair etik ve felsefi sorulara cevap bulamadığının altını çizen Sagoff, kamusal amaçlar için bazı özel çıkarların feda edilebileceğini savunur (Sagoff, 1981: 1394).

Miller, çevresel mallara maliyet-fayda analiziyle değil, insan yaşamı için sahip oldukları değerlerin nesnel bir açıklamasına göre değer verilmesi gerektiği şeklindeki çevre felsefecileri tarafından savunulan görüşe karşı çıkar. Söz konusu görüşü abartılı bulan Miller, birçok insan için doğru olsa bile bu tür görüşlerin evrensel bir gerçek olmaktan uzak olduğuna inanır (Miller, 1999b: 163-164). Çevre felsefecilerinin aksine kendisinin, çevre alanı da dahil olmak üzere pek çok alanda insanların kişisel değerlerinin ya da iyi anlayışlarının radikal bir şekilde farklılaşabileceğine ve savunulabilir bir adalet teorisinin bu farklılaşmaya uyum sağlaması gerektiğine dair liberal bir inancı paylaştığını vurgular (1999b: 172).

Bu inanç doğrultusunda Miller, insanların çevresel mallar ile diğer türden kaynaklar arasında yapmak istedikleri ödünleşimleri bulmanın bir yolu olarak maliyet-fayda analizinin kullanılması gerektiğini savunur. Dağıtım adaletinin bazı ilkelerini uygulayabilmek için vatandaşların çevresel mallara ödeme yapma arzusunun, istekliliğinin ölçülmesi her ne kadar birtakım zorluklar barındırsa da Miller yine de maliyet-fayda analizini bunu belirlemenin önemli bir yolu olarak görür (Miller, 1999b: 167; Schlosberg, 2007: 111). Çevresel üç mal kategorisinin birbirinden ayırt edilmesiyle ve kıyamet köktenciliklerinden vazgeçilmesiyle çevresel malların bir sosyal adalet teorisine dahil edilebileceğine inanır (Miller, 1999b: 172).

Son olarak, Miller küresel adaletle dair öne sürdüğü düşüncelerinde küresel çevreyi korumaya yönelik politikaların uygulanması konusuna da yer ayırır. Miller için küresel çevreyi koruma, küresel ısınmanın önlenmesi ya da en azından azaltılması, nesli tükenmekte olan türlerin korunması, yeri doldurulamaz doğal kaynakların tükenmesinin önüne geçilmesi ve uluslararası terörizmle mücadele gibi konuları içerir. Miller insanların eylemleri üzerinde gerekli kısıtlamaları yukarıdan dayatılan kurallardan çok, ulus-devletler içinde normal demokratik prosedürler yoluyla tartışılan ve oylanarak yasalara uyararak gerçekleştirmeye istekli olduklarına inandığından, küresel çevreyi korumaya yönelik etkili politikaların uygulanmasını toplumlar üzerinde katı çevresel kontroller ve dayatmalar uygulama gücüne sahip merkezi bir otoriteye bağlamaz. Küresel çevre politikalarını düzenleme ve uygulama yükümlülüklerini ulus-devletler arasındaki zorlayıcı olmayan gönüllü iş birliğine bırakır (Miller, 2007: 267-269). Ancak, küresel çevreyi korumaya yönelik etkili, düzenleyici merkezi bir otoritenin olmaması, küresel çevreyi korumak için gerekli politikaların güçlü ve istikrarlı bir şekilde uygulanmasına kanımca ne yazık ki yetmeyecektir.

3. Sosyal Adaletin Çevresel Adalet ve Çevresel Sürdürülebilirlikle Kesişme Noktaları

Daha önce de belirtildiği gibi, çevre hem sosyal adaletin hem de çevresel adaletin ortak bir paydası durumundadır. Ancak bu ortak payda her biri tarafından farklı bir biçimde ele alınmaktadır. Genel olarak çevre hareketi doğal çevrenin korunmasını ve sürdürülmesini amaçlarken, sosyal adalet bunun nasıl dağıtıldığı ile ilgilenmektedir. Politik çevrecileri meşgul eden şey paylaşma meselesi değil, yok olma meselesi olduğundan onlar dağıtım sorunlarıyla ilgilenmemişlerdir. Kaynak sorunları bağlamında çevrecilerin çabalarının neredeyse tamamı yenilenemeyen kaynakların tüketimini azaltma, yenilenebilir kaynakların kullanımını arttırma, endüstriyel ve benzer süreçler tarafından üretilen atık miktarını azaltma yolları önermeye yönelik olmuştur. Bu bakımdan yeşil politikanın ayrıştırılmışları dağıtmak yerine, ayrıştırılmışları azaltma politikası olduğu söylenebilir (Dobson, 1998: 13).

Bu kapsamda Leist (2011: 1-4), dağıtıcı adalet kuralları içerisinde çevresel adaleti düzenlemenin pek kolay olmadığını öne sürer. Çevresel adaletin liberal demokratik sistemin temel prensipleriyle ne kadar uzlaşacağına ya da ne kadar çatışacağına belirsiz olduğunu vurgular. Bu belirsizliğin liberal demokratik sistemin insanmerkezli bakış açısından kaynaklandığını düşünür. Leist için bu insanmerkezlilik siyasal meşrulaştırmanın, hatta piyasa ekonomisinin çok kısa zaman boyutuna sahip olduğu anlamına gelmektedir. Bu durumun sürdürülebilir bir çevre politikasını zorlaştırdığını ve uzun süreli olası bir başarıyı da oldukça sınırladığını belirten Leist, bir toplumda çevresel ve ekolojik adaletin aktüel ve uzun süreli olarak egemen olmasını, bütün ekolojik öneme sahip olan malların ve hizmetlerin, özgürlüklerin ve görevlerin katılanlar arasında ancak adil bir şekilde paylaşılmasıyla mümkün görür.

Öte yandan, doğal çevreye yönelik çevre hareketinin kaygılarıyla sosyal adalete yönelik hareketin kaygıları Dobson'ın (1998: 243) da belirttiği gibi, bazı konularda örtüşebilmektedir. Örneğin, kıtlığın varlığı hem adalet hem de çevrecilik için ortak bir kaygı konusudur. Kıtlık kavramı, modern çevreciliğin örgütleyici kavramlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Nüfusun artması ve kaynakların kullanılabilirliğinin azalmasıyla beraber her bir bireyin kullanabileceği mevcut kaynak birimi de azalmaktadır. Donella H. Meadows ve arkadaşları tarafından 1972 yılında yayımlanan *Büyümenin Sınırları* adlı rapor, sınırlı bir dünyanın zorunlu olarak sınırlı miktarda yenilenemeyen kaynağa ve üretken faaliyetler sonucu ortaya çıkan atıkları absorbe edebilecek sınırlı bir kapasiteye sahip olduğunu savunmaktadır (Dobson, 1998: 12).

Kıtlık aynı zamanda dağıtıcı adalet sorununun merkezinde yer almaktadır. Örneğin, John Rawls *Bir Adalet Teorisi*'nde adaletin ilkelerini belirlemek için bir araya gelen tarafların insan yaşamının koşullarına tabi olduklarını söyler. Daha açık bir ifadeyle, taraflar adalet koşullarında ılımlı kıtlık ve birbiriyle yarışan taleplerin sınırlamalarıyla karşı karşıya olan diğer insanlarla birlikte dünyada konumlanmışlardır. Rawls'a göre, insan özgürlüğü işte bu doğal kısıtlamaların ışığında seçilen ilkelerle düzenlenmelidir (Rawls, 1999: 226). Rawls yine aynı çalışmasının *Adalet Koşulları*'nı anlattığı bölümde, geniş bir yelpazedeki durumları kapsayacak şekilde anlaşılmasını istediği ılımlı kıtlık durumlarından söz eder. Doğal ve diğer kaynakların, işbirliği planlarını gereksiz kılacak kadar bol olmadığı durumlara dikkat çeker (1999: 110). Bunun yanı sıra, Rawls (2006: 8) *Halkların Yasası ve Kamusal Akıl Düşüncesinin Yeniden Ele Alınması* adlı çalışmasında "kıtlığın çoğunlukla siyasi başarısızlıklardan ve düzgün hükümetlerin işbaşında olmamasından ileri geldiğini" öne sürer ve "kıtlık, kuraklık dönemlerinde halkların birbirleri ile mümkün olduğu kadar yardımlaşması gerektiğini" (Rawls, 2006: 39-40) savunur.

Görüldüğü gibi, kıtlık hem modern çevreciliğin hem de dağıtıcı adalet fikrinin merkezinde yer almaktadır. Bunun yanı sıra, her iki alanın kesiştiği başka konular da söz konusudur. Baxter (2005: 6) dağıtıcı adaletin birlikte yaşamlarını yönetecek temel kurallar üzerinde anlaşmaya varmaya çalışan çağdaş insanlardan oluşan sadece tek bir toplum içinde geçerli olmadığını altını çizer. İnsanların aynı toplumda ya da aynı tarihsel dönemde yaşamasalar bile birbirlerinin refahı üzerinde önemli etkileri olduğunun giderek daha fazla farkına varılmasının bir sonucu olarak dağıtıcı adalet konularının ‘uluslararası dağıtıcı adalet’ başlığı altında çağdaş yabancıları ve ‘gelecek nesiller için adalet’ başlığı altında da henüz doğmamış olan insanları kapsadığına dikkat çeker. Bu bakımdan, çevresel adaletin ulus içi, uluslararası ve nesiller arası adalet konularıyla kesiştiğini vurgular.

Benzer şekilde, Dobson (1998: 17-18) dünyadaki çevresel sorunların yoksulluk ve dağıtıcı adalet konularıyla neredeyse birbirinden ayırt edilemeyecek kadar bağlantılı olduğunu öne sürer. Zira, çevresel adalet düşüncelerinin başlangıç noktası olan “yoksul insanların yoksul çevrelerde yaşadığı ve çevresel zararlara en çok onların maruz kaldığı” gözlemi, sadece çevresel adalet için değil, ulusal ve uluslararası dağıtıcı adalet konularıyla da çok yakından ilişkilidir.

Çevresel adalet hareketinin öncelikli odağının sosyal eşitlik konusu olduğu hatırlandığında, sosyal dışlanmanın bir bileşeni olarak kabul edilen çevre sorunları Agyeman’ın (2005: 7) da belirttiği gibi, bir sosyal adalet meselesidir. Bu bağlamda Bullard (2000: 4), 1980’lerin çevresel ve sosyal adalet grupları arasında yeni bir işbirliği döneminin başladığına dikkat çekmektedir. Günümüz dünyasında gruplar ve uluslar arasında çevresel yararların ve zararların adil bir şekilde paylaşılmadığı aşıkardır. Bunun yanı sıra, iklim değişikliği, kuraklık, biyolojik çeşitliliğin azalması gibi sorunlar yaşamı sürdürmeyi tehdit etmektedir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda bu iki alanın işbirliği içinde olmaları elbette bir gerekliliktir. Böyle bir işbirliği sosyoekonomik eşitlik ve çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşılması yolunda hiç kuşkusuz çok önemli bir adımdır.

Çevresel adaletle ilişkili bir kavram olan sürdürülebilirlik, bugünün ihtiyaçlarını karşılarken gelecek nesillerin de ihtiyaçlarının gözetilmesi anlamına gelmektedir (Agyeman, 2005: 1-2). Toplumdaki fayda ve yüklerin dağıtılmasıyla ilgili olan sosyal adaletin tersine, çevresel sürdürülebilirlik yaşam destek sistemlerinin sürdürülmesiyle ilgilidir. Bu nedenle, sosyal adalet ve çevresel sürdürülebilirlik birbirine mesafeli alanlar olarak görülmekte, her iki alanın niyetlerinin ve dillerinin etkili bir şekilde bir araya getirilemeyecek kadar birbirlerinden farklı olduğu öne sürülmektedir (Dobson, 1999: 1-2). Nitekim, Dobson (1998: 242) sosyal adaletin ve çevresel sürdürülebilirliğin hedeflerinin birbirlerinden temel olarak farklılık gösterdiğini, dolayısıyla adalet ve sürdürülebilirlik politikalarının her zaman aynı yöne çekilemeyeceğini düşünmektedir. Ayrıca, insan refahını korumak veya arttırmak amacıyla olan sosyal adalet, insan dışı doğal dünyanın değerine yönelik araçsal bir tutuma sahiptir. Oysa, çevresel sürdürülebilirlik için doğa kendi başına bir değere sahiptir, doğa insan refahından bağımsız olarak kendi başına sürdürülmeye değer görülür. Çevresel sürdürülebilirliğin bu bakış açısı, Dobson’ın da vurguladığı gibi, genel olarak sosyal adalet teorilerinin bir parçası durumunda değildir (Dobson, 1998: 60-61).

Buna karşın, Leist sezgilerimize ilk bakışta aykırı gibi gözükse de sürdürülebilirlik ve adaletin aynı normatif taleplere ve amaçlara sahip olabileceğini savunmaktadır. Leist’a göre, sürdürülebilirlik doğal çevrenin stoklarını korumak anlamına gelmektedir. Sosyal adalet ise, hayati önemi olan malların paylaşımını sağlamak olarak anlaşılmaktadır. Doğal malları

paylaşmak onların stoklarının korunmasına katkı sağlamak anlamına gelmediğinden her iki düşünce ilk başta birbirlerine karşıt gibi gözükmektedir. Sözelimi, ormanları paylaşmak sürdürülebilirliğin penceresinden bakıldığında onları küçültmek ve tüketmek şeklinde anlaşılmaktadır. Ancak, Leist için böyle bir örneği başka bir şekilde de anlamak mümkündür. İnsanmerkezciliğe göre, ormanın kendi başına varlığı onun korunması anlamına gelmemektedir; onun korunmasına yönelik talepler ancak insan olan kullanıcıların ilgileri tarafından ortaya koyulabilir. Bu durumda sürdürülebilirlik, Leist'in cephesinden bakıldığında adil bir paylaşımın yan etkisi olarak ortaya çıkmaktadır (Leist, 2011: 12).

Aslına bakılırsa bu çalışma, adalet ve sürdürülebilirlik arasındaki farklılıklardan ziyade her iki alanın kesiştiği noktaları öne çıkarma eğilimindedir. Öncelikle, tüm adalet teorileri bir şeyin dağıtımı ile ilgilidir ve bu şeyin ne olabileceği sorusuna verilebilecek cevaplardan biri de çevresel faydalar ve zararlardır. İşte bu konu, çevresel adalet hareketinin merkezinde bulunan adalet ve sürdürülebilirlik arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Sosyal bir hedef olarak sürdürülebilirlik çeşitli şekillerde gerçekleştirilebilir ve bunun için bir dizi ön koşul gerekebilir. Bunu gerçekleştirecek mekanizmanın ön koşullarından biri sosyal adalettir. Bu düşünce, sosyal adaleti sürdürülebilirlikle işlevsel bir ilişki içine sokmaktadır. Böyle bir işlevsel ilişkide sosyal adaletin daha fazla olması sürdürülebilirliğin daha fazla olması anlamına gelmektedir. Çünkü, sosyal adalet yoksulluğun giderilmesini gerektirmektedir, yoksulluğun giderilmesi ise daha fazla çevresel sürdürülebilirlikle sonuçlanacaktır. Sosyal ve ekonomik eşitsizlikler çevresel sürdürülebilirlik için elverişli bir durum yaratmadığı için, adaletin doğası sürdürülebilirliğe tabi olarak görülmektedir. Adalet ve sürdürülebilirlik arasında bağlantı kurmayı amaçlayan ampirik çalışmalar çok az olmakla birlikte sürdürülebilir kalkınma hareketinde, sosyal adaletsizliğin çevresel sürdürülemezliğe neden olduğuna ve dolayısıyla daha fazla sosyal adaletin daha fazla çevresel sürdürülebilirliğe yol açacağına inanılmaktadır (Dobson, 1998: 240-244).

Hatırlanacağı gibi, çevresel sürdürülebilirlik fikri en büyük yankısını gelecek nesiller bağlamında kazanmaktadır. Sürdürülebilir bir çevrenin gelecek nesillere aktarılması bir adalet meselesi olarak görülmektedir. Sürdürülecek olanın aynı zamanda dağıtılacak olan da olması aslında bu iki alanı bir araya getirmektedir. Daha açık bir ifadeyle, adalet ve sürdürülebilirliğin kesiştiği nokta, nesiller arası adalet mülahazalarının başladığı noktadır. Çevresel sürdürülebilirlik bizi bir şeyi geleceğe taşımak konusunda düşünmeye zorlamaktadır, sosyal adalet de bir şeyi bugün ve gelecek arasında dağıtmak konusunda düşünmemizi sağlamaktadır. İşte bu düşünceler, sosyal adaletin ve sürdürülebilirliğin dillerini ve hedeflerini aslında birbirine bağlamaktadır (Dobson, 1999: 4-5). Bu kapsamda Dobson, hükümetlerin ve diğer kurumların sürdürülebilirlik hedefini geniş bir liberal adalet çerçevesi içinde meşrulaştırabileceklerini düşünür. Dobson'a göre bu çerçeve, adaletin ve sürdürülebilirliğin niyetlerinin çoğunu aynı anda kapsayan bir adalet düşüncesinin geliştirilmesini gerektirmektedir. Ancak bunun için, liberallerin kendi adalet teorilerinin temel erdemi olarak gördükleri adaletin tarafsızlık olduğu düşüncesinden vazgeçilmesini gerekli gören Dobson, bunun yerine asli bir faydayı gerçekleştirmek üzere ayarlanmış mekanizmanın pek çok parçasından biri olarak adalet düşüncesine tutunmak gerektiğini öne sürer. Ayrıca, liberal adalet teorilerinde sürdürülebilirlik anlayışıyla en açık şekilde uyumlu olan dağıtım ilkesinin, hak ediş ilkesinden ziyade ihtiyaç ilkesi olduğunu savunur (Dobson, 1998: 246-247).

Bu noktada dikkatimizi Miller'ın sosyal adalet teorisine yönelttiğimizde, onun insan ilişkilerinin farklı biçimlerini ayırt ederek günümüz toplumlarının karmaşık yapısına hitap eden ihtiyaç, hak ediş ve eşitlik öğelerinden oluşan çoğulcu ve bağlamsal bir sosyal adalet modeli

ortaya koymuş olduğunu görürüz. Çoğulcu ve bağlamsal adalet teorilerinin çeşitliliği aktif olarak desteklediği kabul edilmektedir. Nitekim, Schlosberg'in (2007: 168) da belirttiği gibi, çoğulcu adalet teorileri hem insan topluluklarını hem de doğayı farklı anlama ve ilişkilendirme yollarıyla ilgili olarak görülmektedir. Eleştirel bir çoğulculuk var olan gerçek ve pratik farklılıklara açık olan bir kuramsallaştırmaya olanak sağladığından, genel olarak sosyal adalette ve özel olarak çevresel adalette çoğulculuğun geçerliliği hakkında düşünmek için olası bir çerçeve sunmaktadır.

4. Sonuç

Miller, ana akım liberal gelenekte yer alan dağıtıcı adalet teorisyenlerinde görmeye alışkın olmadığımız bir şekilde, çevresel malların adalet teorilerinin kapsamı dışında bırakılmayacağını düşünerek doğal çevrenin bir sosyal adalet teorisine nasıl dahil edilebileceğinin yollarını aramıştır. Çeşitli çevresel malları sosyal adalet teorisine dahil edebilmek için çevresel malları üç kategoriye ayıran Miller, insanların çevresel mallar ile diğer türden kaynaklar arasında yapmak istedikleri ödünleşimleri bulmanın bir yolu olarak maliyet-fayda analizinin kullanılması gerektiğini ileri sürmüştür. Miller çevreyi, doğal yaşam alanlarını diğer dağıtıcı adalet teorisyenlerinden her ne kadar daha belirgin bir şekilde ele almış olsa da onun öne sürdüğü argüman çevresel malları bir dağıtım çerçevesinin içine dahil etmeye çalışmaktadır. Çevrecilerin aksine doğal çevreyi dağıtılacak bir şey olarak gören Miller, Schlosberg'in (2007: 111) da belirttiği gibi, ekolojik amaçları gerekçelendirmenin yollarını incelemek yerine, dağıtım adaleti hesaplamalarına çevresel malları diğer birincil mallarla birlikte dahil etme olasılığını irdelemiştir. Ancak, dağıtıcı adalet teorilerinin hukuk sistemini, ekonominin yapısını, refah politikasını vb. düzenleyen ilkeleri içerdiği ve bunlara sonuçta ortaya çıkan fayda ve yüklerin bireylere dağılımı açısından baktığı göz önünde bulundurulduğunda, Miller'in fırsat, gelir ve servet gibi malların yanı sıra çevresel malları da dağıtım hesabına girmesi gereken potansiyel faydalar olarak görmesi yadırganmamalıdır. Zaten, Miller da çevresel malları bireylere veya birey sınıflarına giden faydalar olarak ele alarak, insan merkezci veya daha dar anlamda araçsal bir çevresel değer anlayışını önceden varsaymış olduğunun farkındadır. Bu da elbette çevrecilerin doğal çevreye bakış açısından farklı olan bir bakış açısidir. Zira, doğaya araçsal olmayan bir bakış açısıyla yaklaşan çevreciler için doğa, insan tercihlerinden bağımsız olarak kendi başına değerlidir. Onlar, doğal çevrenin özelliklerinin insanların onları deneyimlemekten elde ettikleri tatminden bağımsız olarak bir değere sahip olduğunu kabul ederler. Çevresel sorunlardan insan merkezci etiği ve bu etiğin uygulamalarını sorumlu tutan çevreciler, insan merkeziliğin çerçevesi içinde kalınarak çevresel sorunların çözülemeyeceğini savunurlar. Dağıtım yerine sürdürülebilirlik üzerine odaklanan çevreciler, doğayı metalaştırdığı ve nicelleştirdiği için piyasa sisteminin çevre ile ilişkisini sorunlu bulurlar. Çevresel yararların maliyet-fayda analizi gibi bir çözümlemeyle belirlenemeyeceğini, kamusal politikaların önceliğinin piyasada belirlenen tercihlere dayandırılmayacağını iddia ederler.

Tüm bu farklılıklara rağmen, bu çalışma ayrıştırmalar üzerine değil, kesişen noktalar üzerine yoğunlaşılması gerektiğini savunmaktadır. Böyle bir yoğunlaşma her iki alan arasındaki potansiyel uyumluluğun genişletilmesine hiç şüphesiz hizmet edecektir. Kesişen noktalar üzerinde yoğunlaşıldığı takdirde, adalet teorisyenleri çevresel sorunları adalet teorisinde isteğe bağlı olarak ele alınması gereken bir ekstra olarak görmekten vazgeçeceklerdir; çevreciler ise, çevresel sorunlara dair söylemlerini, taleplerini adalet teorilerini göz ardı ederek etkili bir şekilde ortaya koyabileceklerini düşünmeyeceklerdir. Dağıtıcı adalet teorisyenlerinin

ve çevrecilerin hedefleri ve kullandıkları dil her ne kadar birbirinden farklı olsa da her iki alanın bazı konularının kesiştiği aşikârdır. Sosyal adalet nesiller arası adaleti de içermektedir ve nesiller arası adalet konusu çevresel adalet meselelerinin bir parçasını oluşturan çevresel sürdürülebilirlik konusuyla kesişmektedir. Bu kesişme, çevresel sorunların üstesinden gelmede söz konusu iki alan için bir Arşimet noktası durumundadır. Bunun yanı sıra, çevresel yüklerin ve faydaların toplumdaki tüm gruplar tarafından eşit olarak paylaşılmasını savunan çevresel adalet, çevre yararları ile zararlarının hakça dağıtılması sorunsalına odaklanmaktadır. Sosyal adalet ise, en geniş anlamıyla, toplumdaki faydaların ve yüklerin dağılımıyla ilgilidir. Adalet yararlar ile zararların hakça dağıtılmasını gerektirdiğinden, çevresel adaletin odak noktasını oluşturan çevre yararları ile zararlarının hakça dağıtılması sorunsalıyla da hiç şüphesiz çok yakından ilişkilidir. Dolayısıyla, adalet teorisyenlerinin mevcut neslin ve gelecek neslin yanı sıra insan dışı doğal dünyayı da adalet teorilerine tam olarak dahil etmeleri asli bir gereklilik olarak belirlemektedir. Adalet teorilerinde adalete konu olan ahlaksal topluluğun bu şekilde genişletilmesi, çevre yararları ile zararlarının hem ulusal hem de küresel düzeyde adil bir şekilde dağıtılmasına, doğal dünyanın korunmasına ve çevresel sürdürülebilirliğe yol açabilir. Çevreciler ise, mevcut neslin ve gelecek neslin yanı sıra insan dışı doğal dünyayı da adalet teorilerine tam olarak dahil eden adalet teorilerine tutunarak çevresel sorunlara dair söylemlerini, taleplerini daha etkili bir şekilde ortaya koyabilirler, üstelik bu söylem ve taleplerine bir meşruiyet de kazandırabilirler. Pratik yaşamda böylece, çevre yararları ile zararlarının hakça dağıtılması, doğal çevrenin korunması ve sürdürülmesi için ciddi şekilde uygulanabilecek türden politikalar üretilip hayata geçirilebilir. Teori ve pratiğin bu şekilde birlikteliği çevresel sorunları hiç şüphesiz asgari düzeye indirecek (arzu ettiğimiz çevresel sorunların elbette tamamen ortadan kalkmasıdır, ancak insan varlığının sadece rasyonel değil irrasyonel yanlarının da bulunması böyle bir isteği törpülememize neden olmaktadır), sosyal adalet, çevresel adalet ve çevresel sürdürülebilirlik gelişip güçlenecektir.

Kaynakça

- Agyeman, J. (2005), *Sustainable Communities and the Challenge of Environmental Justice*, New York: New York University Press.
- Baxter, B. (2005), *A Theory of Ecological Justice*, London: Routledge.
- Bullard, R. D. (2000), *Dumping in Dixie: Race, Class, and Environmental Quality*, 3rd. Ed., Boulder, Colorado : Westview Press,
- Cevizci, A. (2013), *Uygulamalı Etik*, İstanbul: Say Yayınları.
- Des Jardins, J. R. (2006), *Çevre Etiği*, (Çev. R. Keleş), Ankara: İmge Kitabevi.
- De Luca, K. M. (2007), "A Wilderness Environmentalism Manifesto: Contesting the Infinite Self-Absorption of Humans", (Eds. R. Sandler and P. C. Pezzullo), *Environmental Justice and Environmentalism: The Social Justice Challenge to the Environmental Movement*, Cambridge, Mass: The MIT Press: 27-55.
- Di Chiro, G. (2007), "Indigenous Peoples and Biocolonialism: Defining the Science of Environmental Justice", (Eds. R. Sandler and P. C. Pezzullo), *Environmental Justice and Environmentalism: The Social Justice Challenge to the Environmental Movement*. Cambridge, Mass: The MIT Press: 251-283.
- Dobson, A. (1998), *Justice and the Environment: Conceptions of Environmental Sustainability and Theories of Distributive Justice*, New York: Oxford University Press.
- Dobson, A. (1999), "Introduction", (Ed. A. Dobson), *Fairness and Futurity: Essays on Environmental Sustainability and Social Justice*, New York: Oxford University Press: 1-18.
- Durğun, S. (2018), "Cankurtaran Sandalı Etiğine Karşı Adil İnsan", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7 (4), 2797-2819.
- Durğun, S. (2019), *Rawls ve Okin Üzerinden Aile Kurumunu Yeniden Düşünmek*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Heidegger, M. (1998), *Tekniğe İlişkin Soruşturma*, (Çev. D. Özlem), İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Heidegger, M. (2017), "Messkirch Anma Konuşması", (Der. & Çev. A. Aydoğan), *Heidegger: Teknoloji ve İnsanlığın Geleceği*, İstanbul: Say Yayınları: 157-172.
- Honneth, A. (2018), *Bizdeki Ben: Tanınma Teorisi Üzerine İncelemeler*, (Çev. Ö. Aktok), İstanbul: İthaki Yayınları.
- Leist, A. (2011), "Daha İyi Bir Sürdürülebilirlik İçin Çevresel Adalet", (Çev. S. Kılıç), *Küresel Bakış*, 1 (1), 1-12.
- Miller, D. (1995), "Introduction", (Eds. D. Miller and M. Walzer), *Pluralism, Justice and Equality*, Oxford University Press, UK: 1-16.
- Miller, D. (1999a), *Principles of Social Justice*, MA: Harvard University Press.
- Miller, D. (1999b), "Social Justice and Environmental Goods", (Ed. A. Dobson), *Fairness and Futurity: Essays on Environmental Sustainability and Social Justice*, Oxford: Oxford University Press: 151-172.
- Miller, D. (2005), "What is Social Justice", (Eds. N. Pearce, and W. Paxton), *Social Justice: Building Fairer Britain, Politico's*, UK: 5-7.
- Miller, D. (2007), *National Responsibility and Global Justice*, (Eds. W. Kymlicka, D. Miller and A. Ryan), New York: Oxford University Press.
- Newton, D. E. (2009), *Environmental Justice: A Reference Handbook*, 2nd ed. (Contemporary world issues), Santa Barbara, California: ABC-CLIO
- Petersen, H. (2009), "Gender and environmental law and justice: thoughts on sustainable masculinities", (Eds. J. Ebbesson and P. Okowa), *Environmental Law and Justice in Context*, Cambridge: Cambridge University Press: 98-113.
- Plumwood, Val (2017), *Feminizm ve Doğaya Hükmetmek*, (Çev. B. Ertür), İstanbul: Metis Yayınları.

- Rawls, J. (1999), *A Theory of Justice (Revised Edition)*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Rawls, J. (2006), *Halkların Yasası ve Kamusal Akıl Düşüncesinin Yeniden Ele Alınması*, (Çev. G. Evrin). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Rawls, J. (2017), *Bir Adalet Teorisi*, (Çev. V. A. Coşar), İstanbul: Phoenix Yayınevi.
- Sagoff, M. (1981), "Economic Theory and Environmental Law", *Michigan Law Review*, 79 (7), 1393-1419, <https://repository.law.umich.edu/mlr/vol79/iss7/4>, (Erişim: 08.08.2023).
- Sagoff, M. (2008), *The Economy of the Earth: Philosophy, Law, and the Environment*, 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schlosberg, D. (2007), *Defining Environmental Justice: Theories, Movements, and Nature*, New York: Oxford University Press.
- Schweizer, E. (1999), "Environmental Justice: An Interview with Robert Bullard", *Earth First! Journal* (July), [https:// www.ejnet.org/ej/bullard.html](https://www.ejnet.org/ej/bullard.html), (Erişim: 02.09.2023).
- Ünder, H. (1996), *Çevre Felsefesi*. Ankara: Doruk Yayınları.
- Yıldırım, F. (2011), "Üniversite Gençliği Sosyal Adaletten Ne Anlıyor? Sosyal Adalet İlkelerinin Sosyal Adalet Algısı Üzerindeki Etkisi", *Aile ve Toplum*, 7 (25), 113-124.

Extended Summary

The Natural Environment as a Potential Benefit to be Distributed

The environment is a common denominator of both social justice, environmental justice and sustainability. However, this common denominator is addressed differently by each of them. While the environmental movement generally aims to protect and sustain the natural environment, social justice is concerned with how it is distributed. Distributive justice theorists, who use a language quite different from the language used by environmentalists, see environmental problems as an optional extra in the theory of justice. In this context, the article aims to show how the natural environment can be included in a social justice theory through the thoughts of liberal thinker David Miller, who argues that environmental goods cannot be excluded from the scope of justice theories.

Miller addressed the environment and natural habitats more specifically than the justice theorists in the mainstream liberal tradition. Miller, who divided environmental goods into three categories in order to include various environmental goods in distributive justice, suggested that cost-benefit analysis should be used as a way to find the trade-offs people are willing to make between environmental goods and other types of resources.

According to Miller, for the environment to count as primary goods, the basic structure must be seen not only as providing people with freedoms, opportunities, and wealth, but also as providing an environment whose characteristics they value positively. Although environmental goods are not allocated to specific individuals, when calculating each individual's share of social resources, the environmental goods they value should be included in this calculation. However, for Miller, this argument immediately brings up the problem of how to calculate the value of environmental goods (Miller, 1999b: 161). To overcome this problem, Miller argues that the three categories of environmental goods should first be distinguished from each other and that environmental goods should be seen in three broad categories.

The first of these categories includes basic environmental goods such as clean air and clean water (Miller, 1999a: 272). Miller considers the goods for which an agreed social value can be established through public debate as the second category of goods (Miller, 1999a: 272). Third, there is also a set of environmental goods that are valued differently by different people and should be counted as primary goods by those who value them (Schlosberg, 2007: 111).

According to Miller, the state should be centrally involved in the provision and protection of the first two categories of goods. Through public policy and legislation, it should aim to secure, through basic environmental safety and protection standards, genuinely shared environmental goals that emerge through democratic processes. In this way, environmental goods would not give rise to a number of problems of justice. However, the role of the state in the third category of goods is open to question, and the state should act cautiously when it comes to this category of goods (Miller, 1999b: 171-172). Goods in the third category are controversial because their value varies radically according to individual preferences and conceptions of the good. Therefore, how to decide how to act in the case of goods in this category emerges as a problematic. For Miller, the way to solve this is to conduct a cost-benefit analysis of environmental goods for each person (1999b: 161-163).

Miller sees environmental goods as potential benefits that should enter the distributional calculus alongside goods such as opportunity, income and wealth. In fact, Miller is aware that by treating environmental goods as benefits that go to individuals or classes of individuals, he presupposes an anthropocentric or, more narrowly, instrumental understanding of environmental value. This is, of course, a perspective that differs from the environmentalists' view of the natural environment. For environmentalists who approach nature from a non-instrumental perspective, nature is valuable in itself, independent of human preferences. They recognize that the features of the natural environment have value independent of the satisfaction people derive from experiencing them. Focusing on sustainability instead of distribution, environmentalists find the market system's relationship with the environment problematic as it commodifies and quantifies nature. They argue that environmental benefits cannot be determined by an analysis such as cost-benefit analysis and that the priority of public policies cannot be based on preferences determined in the market.

Despite all these differences, this study argues that we should focus on intersections, not separations. Such a focus would undoubtedly serve to expand the potential compatibility between the two fields. Social justice includes intergenerational justice, and the issue of intergenerational justice intersects with the issue of environmental sustainability, which forms part of environmental justice issues. This intersection is an Archimedes point for these two areas in overcoming environmental problems. In addition, environmental justice, which advocates for the equal sharing of environmental burdens and benefits by all groups in society, focuses on the question of the equitable distribution of environmental benefits and harms. Social justice, in its broadest sense, is concerned with the distribution of benefits and burdens in society. Since justice requires the equitable distribution of benefits and harms, it is undoubtedly closely related to the problem of equitable distribution of environmental benefits and harms, which is the focus of environmental justice. Therefore, it appears as an essential necessity for justice theorists to fully include the non-human natural world, as well as the current and future generations, in their theories of justice. This expansion of the community of justice in justice theories can lead to equitable distribution of environmental benefits and harms at both national and global levels, protection of the natural world, and environmental sustainability. By holding on to theories of justice that fully include the non-human natural world as well as the present and future generations in their theories of justice, environmentalists can more effectively articulate their discourses and demands on environmental issues and, moreover, give legitimacy to these discourses and demands.